

Yrkesmässig trädgårdsrådgivning

Informationsbrevet *Yrkesmässig trädgårdsrådgivning* ges ut av Länsstyrelsen i Västra Götalands län och ingår i det svenska Landsbygdsprogrammet och finansieras gemensamt av Sverige och EU.

Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling: Europa investerar i landsbygdsområden

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

2018-02-21

Risker vid ekologisk bekämpning?

Ny rapport om användning och risker med användning av ekologiska växtskyddsmedel finns på <https://www.slu.se/vaxtskyddsmedeleko>

Ingen eko-odling utan markkontakt i framtiden!

Den nya eko-förordningen kommer att ställa till det för en del ekologiska odlare – inte minst i stadsodling. Det kommer att bli förbjudet att odla i bädd, pallkragar mm utan direkt markkontakt.

T.ex. odling i pallkragar och dyl. på asfalt eller betong, eller med en markduk eller bara tidningar under bäddarna i växthus för att hindra roto-gräs från att ta sig upp. Även om det är ”riktig” jord i pallkragar eller bäddar. För inte att tala om konsekvenserna för odlare, som odlar på tak inne i storstäderna.

Undantagna från regeln om direkt markkontakt blir

- Odling av groddar för konsumtion, som även framöver får göras i rent vatten.
- Drivning av plantor för skörd t.ex. endiviesallat och glasrabarber, som också för göras utan jord
- Krukväxter av prydnadsväxter, utplanteringsväxter och ”herbs” (troligtvis menas kryddor) som också säljs till konsument i krukor. Alltså INTE odling i krukor för avskärning och försäljning utan rot (och kruk).

Övergångsperiod för ”gamla” odlingar

Ni som använda bäddar utan direkt markkontakt den 28:e juni 2017 får en övergångsperiod tills 2030 på ER att ändra systemet till något med direkt markkontakt. Detta gäller både för växthus- och frilandsodling. För nya odlare som först börjar i vår ser kravet på markkontakt ut att gälla från och med i år.

Tanken bakom skärpningen av reglerna är, att konventionella odlare inte skall kunna ställa om en odling med mycket kemikalierester kvar i marken till ekologisk odling genom att lägga på en duk och ny jord ovanpå.

Vad regeln ställer till för bekymmer för seriösa eko-odlare som önskar att odla nära marknaden i stan och därmed minska utsläppen från transporter, eller eko-odlare som vill hindra problem med roto-gräs i sitt växthus eller tunnel har man inte tagit hänsyn till. Om 5 år skall konsekvenserna utvärderas åtminstone för växthusodling. Ett motargument är regeln konkurrensförvridande, i och med att t.ex. USA och

Kanada tillåter eko-odling utan markkontakt. Ta gärna kontakt med politiker och massmedia, Ni som drabbas!

I rättvisans namn skall sägas, att regeln varit på gång länge, och att Sverige lyckats förhindra den 15-20 år. Men nu ser det alltså inte ut att gå längre. Den nya texten förväntas bli klar under mars månad. Det formella beslutet kommer troligen under april eller i början av maj.

www.anpdm.com/newsletter/4712129/44425D447843435A4A71

Om sprutor, test, godkännande och munstycken

I november 2016 började den nya lagen att gälla: Alla sprutor som inte är gjorda för att bäras skall funktionstestas minst vart 3:e år. Alltså också kärrsprutor. Samt andra icke-burna redskap som används för att sprida bekämpningsmedel, t.ex. dimningsaggregat för växthus. Reglerna gäller redskap för spridning av ALLA bekämpningsmedel, både kemiska och ekologiska. Enda undantag är redskap för spridning av nyttodjur (inkl. insektparasitära nematoder) och bladgödselmedel.

OBS! De flesta funktionstestare är inriktade på lantbrukssprutor (se godkända testare på). Så om Ni har en specialspruta (t.ex. en fläktspruta eller ett dimningsaggregat) som ska testas är det klokt innan Ni beställer tid att kolla om testaren klarar av att testa specialutrustningen

Undantaget från reglerna om regelbunden funktionstest är anläggningar för betning och dopning av plantor i växtskyddsmedel. Så Ni som har en köpt eller hemmabygd bassäng för dopning av jordgubbsplantor i Binab, Aliette eller kaliumfosfit (OBS! De två senare får inte användas i eko-odling) slipper alltså att behöva funktionstesta dessa. Inte heller rygg- och handsprutor eller avstrykare behöver funktionstestas av en godkänd funktionstestare.

Däremot måste Ni göra ett eget tekniskt översyn av all spridningsutrustning inför säsongen, om det finns fel,

Nya spruta med CE-märke har fripass de första 3 åren, men måste sedan också testas var 3:e år.

Kom ihåg att ett godkänt protokoll från funktionstestaren INTE räcker för att få godkänt sprutan! Ni skall själva skicka in protokollet till Jordbruksverket med begäran om att få sprutan godkänd. Mer upplysningar finns på

www.jordbruksverket.se/amnesomraden/odling/vaxts ¹

kydd/attanvandavaxtskyddsmedel/obligatoriskafunktionstest.4.67e843d911ff9f551db80001564.html

Annat: Hittills har utbudet av munstycken för ryggsprutor varit lindrigt sagt begränsat. Nu har åtminstone Hardi breddat sitt sortiment av spridare för just ryggsprutor till flera olika typer och spridningsbredd. Vi kan bara hoppas att även andra tillverkare följer efter!

Bekämpningsmedelslistan för bär klar

Bär:

<http://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ovr70.html>

Följande kommer efter hand på

Frukt:

<http://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ovr69.html>

Grönsaker på friland:

<http://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ovr99.html>

Växthusgrönsaker:

<http://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ovr86.html>

Plantskola:

<http://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/odling/trycksaker-8/tradgard-2/plantskola-och-garden-center/index.html>

Prydnadsväxter i växthus:

<http://webbutiken.jordbruksverket.se/sv/artiklar/ovr87.html>

Om snö och vilt

Ni som bor lite kallare och har fått mycket snö: Kom ihåg att harar har förmågan att hoppa på snöytan. När snöytan kommer längre och längre upp med det allt tjockare snötäcke kommer hararna också allt längre upp på viltstängslet.

Om Ni har den vanliga stängseltyp, där maskstorleken ökar med höjden kan det blir så illa, att hararna då kan ta sig in i odlingen. En hungrig hare kan ta sig in genom maskor större än 5 ggr 10 cm. OBS! När hararna är riktigt angelägna (t.ex. när de inte kan hitta annan mat pga. skarvsnö, eller när de är just gravida) kan de också göra sig besväret att gnaga sig igenom plaststängsel, så gå runt om odlingen regelbundet och kolla efter hål. Små hål hela vägen upp till toppen av staketet är alltså inte någon absolut garanti för att slippa problem

Nu är harhonorna dessutom gravida, och börjar känna starkt behov av äppelbark! Eller bark från andra fruktträd eller bärbuskar, i brist på äppelbark. Och då är det nästan inget, de inte klarar av för att skaffa sig det.

Kolla regelbundet efter harspår i odlingen. Och efter gnagskador. Kolla alla sorter, hararna har tydliga preferenser, några sorter är godare än andra. T.ex. verkar Ingrid-Marie vara en toppfavorit i många odlingar.

Om någon hare (eller rådjur) tagit sig in gäller det att lokalisera den och jaga ut den, hundar kan vara en bra hjälp vid detta arbetet.

Kör eller trampa fast snön på utsidan av stängslet, då hindrar de små maskarna nederst på stängslet invasion. Om stängslet är väl förankrat längst ner, vill säga!

Lägg avklippta årsskott utanför stängslet (gärna på minst 50-100 meters håll för att inte direkt visa djuren var matkammaren finns), det minskar lusten att bryta sig in, när barken går att få tag på utan besvär. Även en bal med ensilage eller hö utanför stängslet kan minska risken för ”inbrott” nu, när det är skarvsnö och svårt för djuren att skrapa fram mat

Beskärning

Ibland blir det soliga dagar mellan snöfallen, och då kan det vara lämpligt att passa på att beskära sina fruktträd och bärbuskar. Torr luft minskar risken för att svampsporer infekterar såren.

Kolla dock med väderprognosen, hur djupt temperaturen förväntas sjunka nätterna efter: Kallare än 3-5 minusgrader ger risk för frostsador i såren.

Allmän-kemikalien vinäger får numera användas för att desinficera beskärningsredskap, även i ekologisk odling.

Allmänt gäller: Ju hårdare Ni beskär ett träd eller en buske här på vårvintern (alltså ju större del av toppen Ni tar bort), desto kraftigare blir återväxten.

Mer än 1/3 av toppen bör Ni aldrig ta bort på ett **fruktträd** på en gång, och då bara på träd med svag tillväxt. Hur stark eller svag tillväxt kan man se på årsskottens längd och mängd:

Få och korta årsskott (under 20 cm långa) = svag tillväxt, beskär hårt på vårvintern för att få gång i tillväxten igen. Men kom också ihåg att gödsla träden, så det faktiskt får möjlighet att sätta nya skott när snön försvinner.

Årsskott på 20-40 cm längd räknas som lagom tillväxt på ett fruktträd. En beskärningsgrad på 15-25% av toppen på vårvintern kan vara lagom. Årsskott som är över 40 cm långa och i stor mängd visar på oönskat kraftig tillväxt av träden. Var försiktig med beskärningen och ta max 10-15% av toppen på vårvintern. Bättre är att beskära kontinuerligt från försommar till höst, det ger en lugnare tillväxt, och därmed både mindre besvär, och mer frukt på sikt.

Särskilt på träd som inte nått önskat höjd än, och träd

med för kraftig tillväxt är det viktigt att fridlysa toppen, eller åtminstone ett uppåtsträvande årsskott i mitten av träden, som kan ta över rollen som topp, vid beskärningen. Det kanaliserar huvudparten av växtkraften till just toppen, och minskar risken att energin i stället fördelas till en mängd sidogrenar, som då blir starka och vegetativa, i stället för att bli svaga och fruktbarande.

Även för träd, som blivit så höga, att längdtillväxten måste stoppas genom toppning vinner man på, att vid knoppsprickning välja ett kraftigt skott, som kan ta över rollen som topp för året. Ta bort, eller korta in alla skott som konkurrerar med denna nya topp. Då kommer fler av årets skott att utvecklas till fruktbarande grenar.

OBS!!! **Stenfruktträd**, särskilt inte körsbär (bigarrå och surkörsbär) och valnöt bör ALDRIG beskäras på våren eller vårvintern pga. risk för blödning. Även plommon, sviskon, mirabell och krikon kan blöda, särskilt vid beskärning sent på vårvintern. Vänta med stenfruktträden tills blomningen är över, och bladen utvecklats till full storlek. Eller till senhösten. Även **vindruvor** blöder ymnigt vid beskärning sent på vårvintern.

Vinbär, blåbärstry och jätteblåbär: Spara långa, upprättväxande årsskott som kommer att ge bär i bekväm, plockbar höjd, och ta i stället bort gamla, ”förbuskade” grenar äldre än 4 år. De ger få och små bär, och försvårar plockningen. Och ta även bort nerliggande/nerhängande grenar, som ger smutsiga bär och försvårar för ogrärensning och gräsklippning.

Höga bärbuskar (t.ex. **saskatoon, aronia Västeråker, sötrönn, fläder, hassel**) behöver oftare skäras ner på höjden. Kom då ihåg att årsskotten ofta blir minst meterlånga, på hassel och fläder i regel längre. Det kan därför vara bättre att skära grenar/stammar, som börjar bli för gamla av helt nere vid marken (5-20 cm stubb), än att korta ner dem – då blir buskarna oftast för höga igen redan i år.

Föryngring av gamla buskar (oftast **vinbär, hassel, nyponrosor och fläder, men även möjligt på aronia, krusbär och saskatoon**) kan göras genom att med röjsåg ta bort hela, eller halva raden på längden. Då lämpligen snarast, så att all kvarvarande kraft kan gå åt till ny skottbildning.

Det kräver kraftiga och livsdugliga buskar, och bra gödsling när det blir möjligt. För att minska tillväxten av ogräs i de nu så ljusa delarna av busken, och för att hindra ammoniakavdunstning från gödsel är det fullt möjligt att kupa stubbarna lätt då. Det ger också de nya skottet lite extra stadga.

Alla dessa arter kan även beskäras varje år med ”klockmetoden”, så att ¼ av busken tas bort med röjsåg varje vår. Om man tänker sig busken som en klocka, sett från ovan: År 1 tar man bort mellan ”klockan 12 och klockan 3”, år 2 mellan ”klockan 3 och 6” osv. Då får man en helt föryngrat buske på 4 år. Det ger mindre stress på buskarna än att ta hela eller halva busken med längre mellanrum. Och betydligt snabbare än att gallra mellan grenar i olika åldrar för hand. I taggiga buskar som krusbär även behagligare

Om föryngringsmetoden tillämpas för att göra **vinbär friska från vinbärsgallkvalster** (visar sig klotrunna, ärtstora, helt kala knoppar, särskilt i toppen av grenarna) är det mycket viktigt att hela toppen tas bort samma år. Och att inga grenar eller avfallna kvalsterknoppar får ligga kvar i odlingen. Det är betydligt lättare att kolla, om någon knopp ligger kvar så länge det finns snö, än att hitta enstaka knoppar i det vissna gräset efter snösmältningen, så passa på medan snön ligger kvar.

På **sommarhallon** övervintrar både hallonskottsjuka och hallonglasvinge i de gamla skotten, som dött under vintern.

Om Ni inte redan tog bort dessa under hösten bör det göras snarast möjligt. Och så nära markytan som möjligt för att få bort smittan – särskilt hallonglasvingens larv kan rent av ha gnaget sig ner under marknivå i skotten.

Mest rationellt är att med röjsåg skära bort halva raden på längden. Där blir det ljust och fint för nya årsskott att ta sig upp under våren. Till höstas tas då den halva rad bort, som Ni plockar på i år. För att minska problemen med ogräs i den halva rad, man tagit bort alla skott på kan man med fördel lägga på t.ex. 2-3 cm kutterspån eller finhackat bark innan ogräsfröna kommer i gång att gro (eller för att täcka de groddplantor som kommit under vintern). Om det rör sig om gamla, väletablerade hallonplantor kommer skotten att ta sig upp utan problem. Precis som rotogräs i form av maskrosor, tistlar och brännässlor i övrigt. Rotogräs måste grävas upp för hand.

Samtidigt kan man passa på att glesa ut i årsskotten, om de är för många – mer än 6-8 skott per meter uppbindningstråd sänker plockhastigheten. Här bör man främst ta bort:

- 1) Alla årsskott med galler av hallongallmygga (förtjockade knölar på skotten, oftast max 50 cm upp från marken, oftast närmare ytan). Gallmyggorna kläcks från slutet av mars och framåt, så skott med galler måste tas bort och grävas ner under minst 20 cm jord innan dess. Annars kommer de att kläckas och infektera årsskotten i år med. Gallerna på tvåårsskotten hindrar vattenupptaget, så att skott med galler inte klarar av att mogna fram bären, även om de

- blommar och sätter kart på vanligt sätt.
- 2) Skott med silvriga fläckar eller mörka ringar runt små barklösa fläckar av hallonskottsjuka och uppsprickande bark.
 - 3) Om det ändå är för många skott kvar: Skott som är klenare än 7 mm eller tjockare än 10 mm i diameter vid jordytan. De tunna skott ger för få bär, och de tjockas bark kommer lätt att spricka när de växer till – barken kan nämligen inte tänjas.

På **hösthallon** (som också odlas som hösthallon) tas alla gamla skott kvar så nära jordytan som möjligt. Så snart snön är borta kan Ni dessutom täcka med fiberväv för snabbare och tidigare uppkomst, och därmed större och mer koncentrerad skörd på sensommar och höst.

Metoden kan också användas för att öka skördetiden i en hösthallonsort, om man har en lång säsong – typ tunnelodling: En del täckas med väv under kortare eller längre tid på våren, en del låter man vara otäckt för sen produktion. Vid frilandsodling vinner man stort sett alltid i skördemängd vid värtäckning – då hinner en större andel av bären mogna, innan frosten tar dem.

OBS! oavsett växtslag finns det ofta skadegörare som svampar eller odjur på eller i de avklippta delarna, t.ex. fruktträdskräfta, hallonskottsjuka, eller larver av vedborrar, glasvingar, knopp- eller skottmal. Försök har visat, att om man vill ha kvar materialet i fältet måste det flisas mycket fint, om någon bit är större än 0,5 cm på någon sida kan åtminstone fruktträdskräfta överleva eftersom bitarna då håller för mycket fukt. Om det räcker för att ta säkert död på alla skadegörare är okänd. Säkrast är alltså att ta bort materialet från fältet, varmkompostera det, eller gräva ner det. **Kirsten Jensen**

Vill du leverera livsmedel till

Kommunerna Lysekil, Munkedal, Sotenäs, Strömstad, Tanum, Trollhättan, Uddevalla eller Vänersborg?

Är du producent och/eller leverantör av en livsmedelsprodukt/produkter som du vill erbjuda oss att servera i förskola, skola eller äldreboende. För att detta ska vara möjligt måste du ha ett avtal med kommunen, som blir till genom upphandling. Inför kommande upphandling av livsmedel med avtalsstart 1 maj 2019 önskas vetskap om du som producent/leverantör av enstaka produkt finns och vill erbjuda denna till kommunen.

Genom att lämna uppgift i separat intresseanmälan visar du att det finns behov av att kunna lämna anbud för enstaka produkt, till begränsad volym och leveransadress.

Tanken är att vid ett påvisat intresse starta upphandling av livsmedel i god tid innan avtalsstart våren 2019. Förhoppningen är att teckna avtal med flera av er i god

tid innan avtalsstart. Detta för att ni ska ha tid till förberedelser.

Du förbinder dig inte till någonting genom att fylla i intresseanmälan.

Intresseanmälan nås via nedanstående länk och ska skickas in senast 28 februari 2018.

Följande länk går till intresseanmälan

<https://www.esmaker.net/nx2/s.aspx?id=ec888062a540>

Vid eventuella frågor kontakta Jonas Fredriksson

Cesar Upphandlare livsmedel Trollhättan Stad

Mail: Jonas.fredrikssoncesar@trollhattan.se telefon:

0520-49 70 25

Samordning av köp:

Sötpotatissort testat i Skaraborg

Det visar sig, att en potatisodlare i Skaraborg redan i fjol testade olika sötpotatissorter på sin gård. Särskilt en av sorterna (Juvel) utvecklades väl, trots den kalla sommaren, och var skördeklar efter 100 dagar, den gav runt 300-400 g och 4-5 knölar per planta.

Han tänker ta in utsäde från Spanien och erbjuder sig att samordna importen även för andra odlare. Leverantören erbjuder såväl rotsticklingar som pluggplantor. Plantmaterialet finns både som konventionellt odlat och som eko-odlat material.

Pluggplantor klarar sig max. 14 dagar innan de måste i jorden annars är risken stor för rotsnurr, som kan ge missbildade knölar och för långsam tillväxt. Sticklingar i gengäld måste snabbare i jorden efter leverans. Redan efter 1,5 dagar syns de första skotten. I gengäld är utvecklingstiden lite längre, då sticklingarna inte nådd så långt i utvecklingen vid leverans som pluggplantorna.

Plantering kan sek när jordtemperaturen nått upp i minst +7°C. Jorden bör vara lätt, och man måste kunna bevattna, särskilt den första tiden efter planteringen. Plantornas ovanjordiska delar måste täckas med fiberduk i tillfälle av nattfrost. Annars är odlingstekniken ungefär som för potatis, utöver att man slipper både kupning och bladmögel. I gengäld kan det vara klokt att plantera på plast (gärna nerbrytningssbar bioplast, minst 3 månaders hållbarhet, det krypande växtsättet på bladverket gör det svårt att klara ogräset på annat sätt). Helt unga skott kan skördas och ätas som sparris, och bladen som sallat. Det kan vara aktuellt när plantorna etablerat sig väl.

Priser: Sticklingar: 2,70 SEK/st (konventionell), för eko- sticklingar 2,80 SEK/st. ex moms. Pluggplantor 4,80 SEK/st (konventionell), eko: 4,90 SEK/st ex moms, fritt Hasslösa mellan Skara och Lidköping.

Vid stora mängden kan priset bli lägre. Leveringstid 4

till Skaraborg är ca 1,5-2 dagar.

Minsta mängd per beställning: 100 st. av samma planttyp. Juridiskt bindande beställning till nedanstående E-postadress **senast 25:e mars 2018.**

Kontakt samordnare: Hans Ek, 0708-563556, ekh@npksweden.se

Länsstyrelsen i Stockholms Län

Bjuder in till **tre kurser i Enköping**. I mån av plats är även odlare utanför Hjälmars-Mälarenregionen välkomna:

Kirsten Jensen, rådgivare för yrkesodling av specialkulturer från Länsstyrelsen i Västra Götaland kommer till Enköping och håller tre kurser.

Var: Samtliga kurser hålls på Best Western Hotel Park Astoria på Kyrkogatan 7 i Enköping.

Avgift: Samtliga deltagare betalar lunch och kaffe direkt på plats; 232 kr exklusive moms per person och dag.

Anmälan: Anmäl dig senast den 22 februari 2018 via länkarna i nyhetsbrevet eller kalendern på Länsstyrelsens webbplats.

Målgrupp: Lantbrukare och trädgårdsföretagare i Stockholms län, Uppsala län, Västmanlands län, Örebro län och Södermanlands län som planerar eller redan bedriver ekologisk odling. I mån av plats är deltagare (som tillhör målgruppen) från andra län också välkomna. Mer information skickas ut till alla anmälda deltagare cirka en vecka före kursstart.

Starta ekologisk frukt- och bärödling

Kurs om förutsättningar för bärödling, markförberedelser, ogräsredskap, vatten, gödsling, växtskydd, inköp av plantor, presentation av olika kulturer samt marknaden för frukt och bär och finansieringsmöjligheter.

Tid: tisdagen den 6 mars kl. 9–16.30

Mer om kursen och anmälan

<http://www.lansstyrelsen.se/Stockholm/Sv/kalender/2018/Sidor/starta-ekologisk-frukt-och-barodling.aspx>

Ekologisk nötödling

Kurs om vilka nötter som kan odlas i Sverige, odlingsvillkor, jord, förberedelse för odling, odlingsteknik, samodling med andra grödor, samt marknad och priser. Kursen hålls av Kirsten Jensen, men med medverkan av Britta Nylander, författare till rapporten Nötödling i Sverige. Upprepning av kursen i Alingsås december 2016.

Tid: onsdagen den 7 mars kl. 9–16.30

Mer om kursen och anmälan:

<http://www.lansstyrelsen.se/Stockholm/Sv/kalender/2018/Sidor/ekologisk-notodling.aspx>

Introduktionskurs till ekologisk humleodling

Kurs om humlens historia och innehåll, vad bryggeribranschen vill ha, året runt i en humleodling, förberedelser av odlingsplats, maskiner, redskap, uppbindning, växtskydd, sorter, plantor och ekonomi.

Tid: torsdagen den 8 mars kl. 9–16.30

Mer om kursen och anmälan:

<http://www.lansstyrelsen.se/Stockholm/Sv/kalender/2018/Sidor/introduktionskurs-ekologisk-humleodling.aspx>

Intresserat av ekologisk biodling?

Funderar du på att ställa om din biodling till ekologisk produktion? Vill du träffa andra trevliga biodlare? Följ med på vår studieresa!

På resan kommer vi att besöka biodlare i Östergötland, Södermanland och Närke. Studiebesöken kommer att vara hos biodlingsföretag med olika inriktning. Vi kommer att tala om honungsförädling och bisafari, men även de för ekologisk biodling viktiga frågorna så som vaxhantering, ekologiskt omställningsår och varroabekämpning.

Tid och plats

Den 24 april startar vi i Alingsås kl 6:30, och efter att ha tagit upp deltagare i Borås, fortsätter vi österut längs med R40/E4. På hemvägen längs med E20 finns det möjlighet att stiga av vid Skara, Vara, Alingsås och Borås där resan avslutas ca kl 20:30 den 26 april.

Pris och anmälan

Kostnaden är 3 150 kr + moms och i den ingår bussresa, del i dubbelrum, luncher och middagar. Anmälan görs via PingPong: <https://jordbruksverket.pingpong.se/oppenkatalog> Sök på kursid 3142 för att komma till anmälan. Sista anmälningsdag är den 13 mars. *Anmälan är bindande och deltagaravgiften debiteras om man avanmäler sig efter sista anmälningsdag eller uteblir utan att avanmäla sig.*

Har du frågor?

Hör gärna av dig till Karin Jarl, 010-224 56 51 eller karin.jarl@lansstyrelsen.se.